

LBRIS

We know
books

ADRIAN PETRU STEPAN

DE LA ȘEHerezada LA OSAMA BIN LADEN

Istoria palpitantă a Orientului Mijlociu

Lebăda Neagră
Iași, 2021

Cuprins

POVESTEA ÎNTÂI

Fascinantul Orient Mijlociu	7
-----------------------------------	---

POVESTEA A DOUA

De la Eva, a doua soție a lui Adam, și până la Atatürk	15
---	----

POVESTEA A TREIA

Islamul, o religie în care nimeni nu a spus vreodată: „Dați Cezarului ce e al Cezarului și lui Dumnezeu ce e a lui Dumnezeu.”	26
---	----

POVESTEA A PATRA

Cum își împart învingătorii „marea pradă”	39
---	----

POVESTEA A CINCEA

Se descoperă hidrocarburi! Era Nasser, joaca de-a spionii și confruntarea dintre Occident și URSS în Orientul Mijlociu	48
--	----

POVESTEA A ȘASEA

<i>Yerushalayim shel zahav</i> . Războaiele israeliano-arabe	64
--	----

POVESTEA A ȘAPTEA

Afganistan: de fiecare dată învingător, mereu învins	90
--	----

POVESTEA A OPTA

Siria: incompetență occidentală, tupeu rusesc, fanatici iranieni și petrodolari	110
--	-----

POVESTEA A NOUA

Iranul și Nostalgia Persană	128
-----------------------------------	-----

POVESTEA A ZECEA

România și Orientul Mijlociu. Tabuuri și megalomanie	148
---	-----

POVESTEA A UNSPREZECEA

Ultimul imperiu al Orientului	162
-------------------------------------	-----

POVESTEA A DOUĂSPREZECEA

Despre ziduri, bombe și un viitor amnezic	177
---	-----

POVESTEA A TREISPREZECEA

Pentru pasionați: gândirea juridică islamică	189
--	-----

<i>Bibliografie selectivă</i>	195
-------------------------------------	-----

POVESTEA ÎNTÂI

Fascinantul Orient Mijlociu**Colonelul care a refuzat să fie cavaler**

Era sfârșitul lui octombrie. Londra redevenise un oraș vesel, în ciuda zilelor înnorate, fiindcă marele coșmar al ultimilor patru ani, războiul sângeros din tranșeele Europei, se terminase. Berea curgea iarăși neobosită, puburile erau pline, iar bărbații povesteau tinerelor ingenui istoriile de eroism teribil în care nimiceau armatele Kaiserului.

Dacă gloria generalilor victorioși era umbrită de milioanele de morți anonimi din tranșeele mocirloase, mulți dintre ei sufocați de gaze cumplite, un colonel micuț, blond, dar ars de soarele deșertului, era eroul preferat al ziarelor englezești. Jurnaliști serioși sau doar povestitori de bârfe și cancanuri, aflați în căutarea senzaționalului, umpleau coloanele foilor mirosind a plumb cu nemaipomenitele sale fapte de arme care îi înnebuniseră pe otomani, încât până și prea serioasele doamne ale saloanelor aristocrate suspinau când își imaginau privirea sa albastră scrutând necruțătoare deșertul. Aceste sentimente nu o ocoliseră nici pe Regină, care ținuse neapărat să participe la ceremonia pe care regele George al V-lea i-o pregătise colonelului Thomas Edward Lawrence în acea dimineață.

Doar că acest bărbat cândva sfios, acum doar traumatizat de morții pe care îi lăseseră în urmă mult lăudatele sale victorii, de-abia se întorsese pe malurile Tamisei și nu cunoștea prea multe din ecurile faptelor sale eroice: la începutul lunii fusese în fruntea trupelor arabe care intraseră triumfătoare în marea Damasc, după ce făcuseră să curgă râuri de sânge turcesc.

Pentru cel cunoscut astăzi mai degrabă ca având chipul seducător și rasat al lui Peter O'Toole, cel care a interpretat personajul principal din capodopera cinematografică *Lawrence al Arabiei*, reîntoarcerea în cețoasa Londră îi accentuase deprimarea cu care venise din Orient.

Totuși, nu avusese vreme să își înțeleagă prea bine sentimentele, fiindcă era mereu chemat la întâlnirile generalilor, politicienilor și funcționarilor Coroanei pentru că toți lucrau febril la împărțirea noilor posesiuni care li se arătau în Orientul Mijlociu, iar colonelul era singurul care cunoștea, cât de cât, regiunea. Așa că, atunci când fusese chemat la palat, își spusese că va urma un nou și lung șir de întrebări despre sălbăticia nomazilor deșertului și a resurselor zonei.

Însă intuiția lui T.E. Lawrence fusese lăsată printre dunele de caramel, fiindcă sosirea lui în fața lui George al V-lea avea un alt scop: trebuia să fie o ceremonie restrânsă, dar plină de fast, în care urma să îngenuncheze ca odinioară Lancelot, pentru a fi atins pe umăr cu sabia de regele său, iar la final avea să dobândească titlul de Cavaler Comandor al Ordinului Imperiului Britanic.

Crescut în tradiția poveștilor ce îl aveau ca personaj principal pe regele Arthur, al eroicelor căutări ale Graalului, visând la o viață trăită după codul cavalerilor, școlit la Oxford în tradiția engleză conservatoare, neînfricatul colonel a simțit cum îl copleșește emoția. Regina îl privea duios: aștepta ca eroului ei să i se ivească o lacrimă în colțul ochilor.

Numai că acele amintiri despre arabi dându-și viața pentru a fi liberi într-o țară a lor, dar înșelați de către Coroană în promisiunile de a le oferi independența, umbreau semnificația acelei fastuoase ceremonii. Sau poate inima îi bătea mai puternic pentru acel tânăr sirian, ajuns și el în fața lui Allah, căruia îi va dedica, mai târziu, cartea sa, *Cei șapte stâlpi ai înțelepciunii?*...

Și, când procedura ajunsese la punctul în care ofițerul trebuia să îngenuncheze, Lawrence și-a privit suveranul în ochi și, cu același calm cu care ordonase atacurile nimicitoare din deșert, i-a spus că refuză onoarea de a intra în istoria cavalerilor. Pentru el, o țară care își trădează aliații, care vedea noile teritorii eliberate din Orient doar ca o „mare pradă”, nu mai putea să aibă cavaleri și domnițe neprihănite.

Revenit în Europa de puțină vreme, Lawrence înțelesese, în sfârșit, că lumea nu va fi niciodată un basm și că eroii sunt buni doar pentru

a emoționa supușii Reginei. De fapt, așa fusese dintotdeauna, doar că el trăise până atunci în realitatea poveștilor cu cavaleri.

Nimeni de la Curte nu își imaginase că poate exista vreun bărbat care să refuze o asemenea onoare, astfel că regulile nu spuneau cum se procedează în caz de refuz. De altfel, cine putea fi atât de nebun pentru a nu-și dori să intre în istorie cu un asemenea râvnit titlu?!

Norocul tânărului colonel fusese că, imediat ce termină de rostit acele cuvinte care cutremuraseră mica audiență cu sânge albastru, se îndreptase deja direct spre ușă: privirile reginei Mary, mai otrăvite decât ale Meduzei, probabil că i-ar fi străpuns inima dacă ar fi întâlnit privirea albastră și tristă a lui Lawrence.

Totuși, visul colonelului fusese cât pe ce să se îndeplinească. Cu aceeași naivitate, președintele american Woodrow Wilson se prezenta la negocierile de pace de la sfârșitul războiului, proclamând o „pace fără victorie” și dreptul popoarelor la autodeterminare. Numai că puterile europene nu erau de acord să piardă o asemenea pradă, chiar dacă, pe atunci, nu se cunoștea prea bine „potențialul petrolier” al regiunii. Și, curând, chiar dacă o misiune a Congresului american ajunsă în regiune constata că locuitorii de aici își doreau ca Washingtonul să îi protejeze de hrăpăreții europeni, SUA se vor retrage curând în izolaționismul care îi caracterizase și până atunci, lăsând destinul popoarelor de aici pe mâna politicianilor din Londra și Paris.

Până la urmă, autodeterminarea popoarelor Orientului Mijlociu avea să se spulbere complet în doar câteva minute, în urma unei discuții purtată pe 1 decembrie 1918: David Lloyd George, premierul britanic, îl lua de braț înaintea conferinței de pace pe premierul Franței, Georges Clemenceau, căruia îi explica franc dorința de a păstra Palestina și Irakul. Într-un troc feudal, Franța primea mână liberă în Siria.

Iată că, la scara istoriei, o clipă poate fi mai importantă decât un veac și două fraze împleticite pot valora mai mult decât sute de discursuri înălțătoare și milioane de morți pe câmpurile de bătălie. Fiindcă nu faptele de vitejie și sentimentele înălțătoare scriu marile evenimente, ci vorbele și penițele ținute de mâinile politicianilor și funcționarilor pentru care virtuțile sunt bune doar pentru poveștile de spus nepoților.

Cinci mii de ani de război și un veac de singurătate

De la aceste evenimente a trecut un secol. O sută de ani în care Orientul Mijlociu a cunoscut, la fel ca în cele cinci milenii de când civilizația s-a născut pe malurile Eufratului și ale Nilului, opulența adusă de petrol, intrigi care ar face să roșească de invidie pe cei mai mari scriitori de *fantasy*, dictatori grotești, resorturi luxoase cu nisip fin, femei abuzate, insule artificiale și jurnaliști tranșați cât încă mai respirau, citadele cruciate și tabere de emigranți, mujahedini care joacă în filme cu Sylvester Stallone, fundamentalști criminali, 9/11, Kabul... și enumerarea ar putea continua pagini întregi.

Până acum, istoricii moderni nu au reușit să se pună de acord dacă germenii civilizației noastre au apărut mai întâi în orașele-state mesopotamene de la confluența Tigrului și Eufratului, în Irakul de azi, ori pe Valea Nilului. Însă, între cele două „leagăne” ale sale se găsește un teritoriu cu o istorie la fel de veche și glorioasă, deși violentă, care pornește de la Eufrat, continuă prin nordul Deșertului Sirian, coborând de-a lungul coastei estice a Mediteranei până la gurile fluviului faraonilor. Această regiune a fost denumită „Semiluna fertilă” fiindcă râurile sale și abundența precipitațiilor iernale au hrănit pământurile bogate, au contribuit la sedentarizarea triburilor de vânători, la bogăția acestora și, aproape imediat, la amenințarea invaziei altor triburi, mai puțin civilizate, dar mai sângeroase, care cutreierau pământul în căutare de hrană și aur, pe care nu știau a și le procura altfel decât prin foc și sabie.

Savantul William McNeill de la Universitatea din Chicago constata că, spre deosebire de celelalte mari civilizații antice – India, China și Grecia – care erau parțial protejate de geografie, de barierele naturale, între acestea se va dezvolta civilizația Orientului Mijlociu, supusă invaziilor și războaielor, căreia doar islamul va reuși să îi confere o oarecare unitate.

Puține sunt spațiile în care să se fi amestecat atâtea populații și culturi venite dinspre toate punctele cardinale, precum această Semilună fertilă. Sumerieni, amoriți, babilonieni, egipteni, cananeeni, arameeni,

evrei, asirieni, romani, persi... vom povesti despre toți aceștia în capitolul următor.

Apusul puterii romane va coincide cu nașterea, la Mecca, la marginea deșertului nesfârșit al Peninsulei Arabia, regiune pe care puternicii imperatori au considerat-o prea puțin importantă pentru a-și trimite legiunile înspre oazele sale, a unui geniu politic și militar ce va fi cunoscut posterității drept Profetul Mohamed.

Războinicii arabi, însuflețiți de monoteismul propovăduit de acesta, vor cucerii Damascul, fondând primul califat. Și-au spus omeiazii și ale lor stăpâniri se vor întinde din sudul Franței și până la granițele Indiei.

O parte a coastei de est a Mediteranei va mai intra vremelnic sub stăpânire creștină grație cuceririlor cruciaților. Însă neînțelegerile dintre micile regate fondate de franci, lipsa viziunii politice, aroganța nobililor au reprezentat argumente decisive pentru înfrângerea lor. Astfel că nu va fi o surpriză căderea Ierusalimului în mâinile lui Saladin (Șalâh ad-Dîn), sultanul cu origini kurde din Tikrit. Odată ce puterea otomanilor va apărea pe scena istoriei, Semiluna fertilă și orașele sale milenare, focare de civilizație și cultură, vor fi încorporate imperiului și nu vor mai fi cedate până la sfârșitul Primului Război Mondial.

Importanța pe care această regiune a jucat-o în istoria lumii poate fi regăsită în Damasc. Marea Moschee sau Moscheea Omeiadă, în ale cărei grădini a fost înmormântat Saladin, învingătorul cruciaților, a fost ridicată peste o biserică închinată lui Ioan Botezătorul. Aceasta, la rândul său, se suprapunea peste un templu al zeului ploii și furtunilor, căruia i se închinau arameenii și care a devenit, mai târziu, casa omologului său european, Jupiter, odată ce legiunile imperatorilor au adus aici puterea Romei. Onoarea de a se ocupa de transformarea și închinarea sa conducătorului panteonului roman îi revenise cunoscutului arhitect al Antichității, Apolodor, printre ale cărui capodopere se numără Podul de la Drobeta de peste Dunăre și Forul lui Traian din Roma. După cum îi spunea și porecla, arhitectul era originar chiar din capitala Siriei.

Orientul Mijlociu actual e influențat major de ciocnirea a două civilizații: Israelul și arabii.

Geniul religios al evreilor și conștiința că sunt „poporul ales” de Dumnezeu, le vor asigura existența de-a lungul a două milenii de pribegie. Însă tot conștiința că erau un popor deosebit aduseseră distrugerea Ierusalimului și al celui de-al doilea templu de către stăpânitorii romani ca pedeapsă pentru revoltele din vremea împăraților Titus și Hadrian. După ce al doilea templu a fost ras de pe fața pământului, aici vor mai rămâne doar o mână de evrei, restul răspândindu-se pe țărmurile Mediteranei, situație care nu s-a schimbat până la începutul secolului XX. De aici și frustrarea arabă că evreii le-au cucerit Palestina cu sprijinul puterilor occidentale care le-au înșelat speranțele și încrederea.

Pioni pe tabla unei lumi nebune

Iată că, din perspectivă istorică, o radiografie sumară a acestei regiuni ne dezvăluie câteva adevăruri de la care ar trebui să pornim aventura noastră livrescă înspre Răsărit. Din cinci mii de ani de istorie cunoscută, Europa nu a reușit să își pună amprenta decât asupra ultimelor cinci veacuri. Însăși denumirea de „Orient Mijlociu” ne apare nepotrivită, o expresie a eurocentrismului actual, fiindcă leagănul civilizației, așa cum îl cunoaștem noi, este tocmai regiunea cuprinsă între Eufrat și Nil.

Nu dorim să plictisim cititorul cu sumedenie de date geografice și istorice, după cum se obișnuiește în lucrările serioase, din vremea când oamenii aveau la îndemână ceasuri întregi să fie desfățați de o carte și să lase cuvintele să înflorească în imagini, după potrivea imaginației lor încântate și minții dornice de cunoaștere. Astăzi, când „fotografiile spun cât o mie de cuvinte”, înțelegem nevoia de a exprima cât mai multe prin cuvinte cât mai puține și cât mai „colorate”. Iar Orientul Mijlociu, cu surplusul său de emotivitate, resemnare și elan, în același timp, cu citadele de o frumusețe cutremurătoare, cu deșerturile sale în care l-au întâlnit pe Dumnezeu fondatorii celor trei mari „religii ale cărții”, cu bazarurile sale parfumate, dar și cu intrigile sale politice, excesele religioase și luptele nesfârșite, poate fi personajul perfect care trebuie descoperit neapărat. Fiindcă, așa cum am amintit și cum vom mai povesti, Europa noastră este legată intim de țările și credințele de peste Mediterană.

Dacă ar fi să privim strict din perspectivă geografică, credem că frontiera dintre civilizația europeană și cea africană este reprezentată de Sahara mai degrabă decât de Marea Mediterană.

Mulți vor spune că Europa noastră este atât de diferită față de „sălbaticii” Orientului. Într-adevăr, secolele de ocupație străină, colonialismul, dictatorii locali, fundamentalismele religioase au blocat modernizarea regiunii. Poate că obiceiurile celor de aici nu sunt nici ele la „înălțimea” celor de la Paris, de exemplu. Dar haideți să punem față în față un locuitor din Göteborg cu unul din Catania: oare nu vom descoperi aproape la fel de multe diferențe?

Să nu uităm, de asemenea, că religia noastră a apărut în deșertul Orientului și o femeie cananeeancă i-a dat să bea apă Domnului Iisus atunci când era însetat. Iar pe drumul Damascului, una dintre metropolele de seamă ale mărețului Imperiu Roman, Apostolul Pavel se va întâlni cu Dumnezeu.

Până la urmă, sunt prea multe argumente pentru care trebuie să lecturăm paginile următoare și las cititorul să le descopere cu fiecare nou capitol sau, mai bine, cu fiecare nouă povestire.

Haideți, așadar, să citim o poveste despre credință și extremism, putere și sărăcie, strategii și prostie crasă, democrație și sclavagism, femei superbe și ochi înspăimântați, de-abia zăriți de sub *burka* neagră, principii și mercantilism, generozitate și colonialism.

Și, pentru a încheia acest capitol așa cum l-am început, cu figura legendarului Lawrence al Arabiei, trebuie să spunem că, totuși, după ofensa adusă regelui, acesta va ajunge iarăși în Orient pentru conferința de pace pe care tânărul, pe atunci, Winston Churchill, o convocase la Cairo pentru a trasa granițele noilor state ce urmau să ia naștere în regiune și să împartă zonele de influență cu aliatul său din război, Franța.

Astăzi, istoricii sunt de acord că războaiele necontenite și rivalitățile din regiune sunt consecința modului în care au luat naștere statele, ulterior acelei conferințe de pace. Iată că până și buna-credință a colonelului Lawrence, unul dintre principalii consilieri ai lui Winston Churchill, și cunoașterea personală a afinităților locale nu au avut consecințe benefice, dimpotrivă. Se pare că, în fața intereselor puternicilor zilei, istoria

celor nefericiți economic și politic va fi întotdeauna tristă, în ciuda bunelor intenții pe care unii dintre noi le putem avea.

Așa că, dacă am fi fost în pielea unui arab, cu siguranță ne-am fi regăsit în măiestrele versuri ale lui Omar Khayyam, care descriau încă de acum multe secole, resemnarea locuitorilor regiunii:

„Un joc de șah e viața. Destinul singur joacă...
Iar noi suntem pionii. Vrând de urât să-i treacă,
Ne mută, ne oprește, un timp ne mută încă
Și-apoi în cutia neantului ne-aruncă...”